

Kompetencia és a modern távoktatás *

*Kovács Ilma
Corvinus Egyetem, Budapest*

Az utóbbi években sokakban felmerülhettek az alábbi kérdések:

- ki kompetens (1.1.), azaz **ki illetékes**, vagy ki jogosult a távoktatásban, távképzésben való **"tanulói" részvételre**, a tudás távoktatási formában történő elsajátítására?
- ki kompetens (1.2.), azaz **ki képes** az új technológiák nyújtotta lehetőségekkel élve birtokba venni a tudást, azaz; **eredményesen részt venni a modern távoktatásban?**
- ki kompetens a távoktatás **"tanítói"** feladatainak **ellátására?**
- milyen szakértelemre és milyen kompetenciákra van (vagy lehet) szükség a **távoktatás** tanulás irányítási **feladatainak ellátására, a sikeres távoktatás megszervezéséhez**, egyáltalán az optimális eredményeket garantáló **távoktatási rendszer működtetéséhez stb.**

A távoktatás kutatójaként, én is nagyon fontosnak tartom e kérdések felvetését és mielőbbi megválaszolását. A szakszerű távoktatásról szóló monográfiámban (2.) már írtam is ezekről a problémakörökről.

Jelen tanulmányban más irányból próbálok közelíteni.

Elsőként egy francia független szakértőnek a **kompetencia fogalmára** vonatkozó tartalmi elemzését ismertetem (3.). Az eléggé sajátos tartalommal megtöltött **kompetencia-fogalom** több szempontból is elgondolkodtató lehet, hiszen a modern termelési igényeket optimálisan kielégítő irányítás és az erőforrásokkal történő gazdálkodás problémáit feszegeti. S mint ilyen, az oktatás/képzés alapkérdéseit is érinti.

Guy Le Boterf, független francia szakértő a kompetenciákról szólva két egyaránt fontos dolgot hangsúlyoz:

- az egyik az, hogy a kompetenciát **kombináló tudásként** kell kezelni,
- a másik, hogy **az egyént kell a kompetencia középpontjába helyezni.**

Az egyén maga alkotja meg saját kompetenciáit - írja a szakértő. Az individuum a saját kompetenciái megteremtőjeként kezelendő.

Az egyén különböző forrásokból eredő és két halmazba csoportosítható összetevőket mozgósít és kombinál saját cselekedetei során. Az egyén által megalkotott, képletesebben szólva, az egyén által megépített kompetencia olyan tevékenységi sorozat, amelyben számos know-how (4.) összekapcsolódása realizálódik.

A francia szakértő az **első csoportba** azokat a forráselemeket sorolja, amelyek az egyén sajátjai, továbbá, amelyek az egyén sajátjává válnak (inkorporálódnak): a személyes (hozott) tulajdonságok, az ismeretek, a know-how, a tapasztalatok...

A források **második csoportját** alkotják az egyén környezeti elemei: a családi és lakóhelyi környezet, a szakmai (munkahelyi) környezet, a dokumentációs adottságok, az adatbankok...

Véleménye szerint, **egy ugyanazon személy egy ugyanazon forráscsomagból - mint rendelkezésére álló "tőkéből" - több kompetenciát is kiépíthet.**

Fontosnak tartja annak tudatosítását is, hogy **két ember (ugyanazon elemeket) kombináló tudása soha sem lehet azonos**, sőt az emberi erőforrások fejlesztőinek arra is figyelemmel kell lenniük, hogy **az egyes ember kombináló tudása is időről időre változik.** Így tehát, egy adott probléma megoldása, vagy egy célul kitűzött terv megvalósítása kapcsán **nem csak egyféleképpen lehet**

---

* Megjelent a Dr. Kálmán Anikó (szerk.): Lifelong learning és kompetencia c. kiadványban, p163-182 (MELLearn Egyesület, Felsőoktatási hálózat az életen át tartó tanulásért)

valaki kompetens, továbbá nem csak egy módon építhetők ki a szükséges kompetenciák. Több helyes stratégia és irányítási mód lehetséges, és a kompetencia nem szűkíthető le egyetlen megfigyelhető magatartásra.

A francia szakértő megkülönbözteti az egyes ember "hozott kompetenciáját" az általa "kiépített kompetenciáktól".

Guy Le Boterf szerint **az a kompetens személy, aki alkalmas időben tud megfelelő kompetenciákat kiépíteni ahhoz, hogy az egyre komplexebbé váló szakmai szituációkat kezelni/irányítani tudja.**

A fentiekből Ő maga több következtetést is levon. Például:

1. el kell különíteni a kiépítendő kompetenciákhoz szükséges *forrásokat*, azok fejleszthetősége céljából;
2. szét kell választani *a kompetenciát és a know-how-t*;
3. meg kell különböztetni *a kompetenciákkal, valamint a tudással történő gazdálkodást*;
4. különbséget kell tenni *a kompetenciák értékelése* és az annak kiépítéséhez elengedhetetlen *források* (az ismeretek, a know-how... stb.) *értékelése* között. Ennek a momentumnak különösen nagy jelentősége lesz a jövőben a szakmai ismeretek értékelésénél, stb.

A fentiek tükrében különösen figyelemre méltó Guy Le Boterf-nek a képzés és a szakképzés megkülönböztetésére tett megjegyzése is.

A **képzés során** fenntartjuk, és tovább gazdagítjuk a már sajátunkká vált kompetencia-források lényegi elemeit. A képzés feladatai. között szerepel, hogy újabb és újabb irányokból ösztönözzünk a meglévő és elsajátított források kombinálására és mozgósítás árá (szimulációkkal, a problémák elemzésével stb.). A **szakképzés** pedig magában foglalja a képzést is, **de kiegészül azon munkaszituációk megszervezésével is, amelyek révén lehetővé válik annak megtanulása is, hogyan kell a munkavégzéshez szükséges kompetenciákat kialakítani, kiépíteni.**

Ebben a **felfogásban nincs helye a kompetenciák átadásának, az ún. kompetencia-transzfernek.** Maga a szakképzés "csak" kedvező feltételeket biztosíthat ahhoz, hogy a - **mindig személyhez, azaz egyetlen individuumhoz kötődő - kompetenciák kialakulhassanak,** véli Guy Le Boterf.

Akár elfogadjuk, akár nem a francia szakértő fenti koncepcióját, felvetése bizonyára elgondolkodtató.

Saját kutatási területemen, a távoktatás és egyéb nyitott képzési formák területén is érdemes körülnézni, milyen irányú kompetencia-elemzések képzelhetők el.

Az egyik és megítélésem szerint a legfontosabb a távoktatásban részt vevő **tanuló**, a másik az ő tanulási munkáját távolról **segítő tanító** kompetenciáinak kiépítése, a harmadik a **tanulásirányításával, a negyedik az oktatás menedzsmentjével és szervezésével kapcsolatban álló személyek kompetenciáinak iránya.**

Lehet, hogy nem mindenki által közismert, hogy Magyarországon már több éve folyik és több szinten is történik **távoktató és média szakemberek képzése** és egyre több intézmény foglalkozik **tutorképzéssel** is. Én sem szeretnék nyitott kapukat döngetni, csak megerősíteni kívánom mindazon kezdeményezések fontosságát, amelyek akár tartalmi, akár szervezeti vonatkozásban feszegetik e kérdéseket.

A tanulói kompetenciák kiépítésével - oktatási formától függetlenül - a (középszintű) szakképzés foglalkozik talán a leggyakrabban.

Az ún. **kompetencia-alapú. képzés** (5.) a középfokú szakképzés területén érintette meg talán

legerősebben Magyarországot. Külföldi projektek, szakértői támogatások eredményeképpen terjed nálunk mind a nappali, mind a nyitott (táv) képzés területén.

Az elméleti modellek szerint a **megközelítés a gazdasági célok irányából történik**, megfelelő politikák és stratégiák kidolgozásával. Megtörténik a készséghiányok feltárása a munkapiaci kereslet és a munkaerőpiaci kínálat elemzése révén. Ezt követi a hiányok elemzése: foglalkozások, munkakörök és végül a feladatokra történő lebontás szerint. És csak ezután jön a curriculum meghatározása. A képzési folyamat központi eleme valóban a **tanuló felnőtt** lesz. A munkára képzés általános célja: a tanulási alkalmakról gondoskodni, hogy a tanuló személy elsajátíthassa a munkába álláshoz vagy a munkavégzés javításához szükséges *ismereteket, készségeket és attitűdöket*.

A hivatkozott dokumentumból idézem az alábbiakat:

"A kompetencia-alapú tanulás munkadefiníciója:

- A curriculumot és a tanítást szisztematikusan szervezik, építik fel,
- az olyan ismeretekre, készségekre és képességekre (kompetenciákra),
- amelyek a munkakörhöz szükségesek, ..
- a tanulókat előre tájékoztatják azokról a kompetenciákról, amelyeket
- meg kell szerezniük, valamint
- az eredményeik folyamatos mérésének, értékelésének eszközeiről és módjairól, továbbá
- mindabban a tanítási tapasztalatban részesítik őket, amely szükséges ahhoz, hogy
- mindegyik egymás után következő feladatot a megkövetelt szinten
- sajátítsák el, mielőtt a következő feladatra térnének rá."

A kompetencia-alapú szakképzési programok általános jellemzőit szintén a hivatkozásban jelzett dokumentumból veszem át (az összehasonlítás második eleme mindig a hagyományos szakképzési programokra vonatkozik):

- kompetencia-alapú és nem tartalom-alapú;
- teljesítmény-alapú és nem időalapú;
- egyénileg ütemezett és nem csoportos haladást igénylő;
- egyéni igényeket és nem csoportos igényeket elégít ki;
- azonnali visszajelzéssel és nem késlekedő visszajelzéssel tanít;
- modulokkal valamint média-anyagokkal dolgozik és nem tankönyv vagy munkafüzet képezi az oktatóanyagot;
- a tanulás munkahelyen, üzemben, gyakorlatban, termelésben stb. folyik és nem korlátozott munkatapasztalat adja a végső tapasztalatot;
- a tanuló segítséget kap a forrás-személytől és nem előadásokat hallgat vagy demonstrációkat tekint meg;
- a program célja specializált valamint specifikus és soha nem általános cél;
- objektív ismérvekkel és nem szubjektívizmussal dolgozik;
- értékelésében kritériumokra vonatkoztatott és nem normára összpontosít.

Összességében: a tanulói kompetencia (képeség) elérését szolgálja és nem záró osztályzatokat (képesítést) kíván biztosítani.

A kompetencia-alapú képzésről a fentiekhez hasonló értelemben fogalmaz a **Felnőttoktatási és -képzési lexikonban** a címszó szerzője **Kiszter István** (6.). Mindazonáltal a szerző is kiemeli az egyéni haladási ütemet, a felnőtt saját előrehaladásának értékelhetőségét s nem utolsó sorban a modularitás jelenlétét a kompetencia-alapú képzésben.

A **felsőoktatás** vonatkozásában csak a szakmai pedagógusképzést és továbbképzést (7.) említem meg, mivel a szakmai képzés átalakulása és az új kommunikációs és infonnációs technológiák alkalmazása egyre differenciáltabb felsőfokú pedagógusképzést igényel. A szakképzés át- és továbbképzési rendszerének fejlesztése a felnőttképzés/felnőttnevelés területének ugrásszerű kiterjesztését is jelzi. Az andragógiával /felnőttneveléssel/, a képzők képzéseivel foglalkozó tanszékek például már tantárgyi szinten foglalkoznak a kommunikáció, a multimédia, illetve a távoktatás oktatásával. Mégis felmerül a kérdés, hogy **a jelenlegi elméleti hangsúlyú pedagógiai és andragógiai tantárgyrendszer mennyire biztosítja az oktatás-képzés új formáiban való részvételhez szükséges "kompetenciák építésére kész" tanítók, tanárok és oktatók képzését?**

A **jelenlegi felsőoktatás** egyéb területeiről szólva a kompetencia két általános területét szokás emlegetni:

- az oktatók szaktudományi kompetenciáját és
- a felsőoktatás-pedagógiai kompetenciát.

Elméletben elvárható és mindenki egyet is ért azzal, hogy a felsőoktatás oktatója legyen szakterülete kiváló művelője és kiváló pedagógus is. A gyakorlatban - ez is köztudott - a két említett kompetencia nem azonos színvonalú. Az eltérés az oktatók szaktudományi kompetenciája javára – hallgatólagosan – elfogadott (volt). Még néhány éve is tartotta magát az az általános nézet, miszerint a felsőoktatásban résztvevő hallgató ismeretszerzési önállósága okán fontosabbnak tűnik az ismeretátadásban a szaktudás színvonala, mint a szaktudás átadásának, közvetítésének módja. .

Nem így áll (és soha nem is állt így!) a kérdés a szakszerű távoktatásban illetve az egyéb nyitott képzések területén. Ott már nem elegendő az oktatók szaktudományos minőségi ismerete.

A gyakorlat magával hozta a **nyitott és távképzésben résztvevő oktatók képzésének és továbbképzésének szükségét**. Erre van példa mifelénk is. Igen komplex jelenségek, és feladatok kezeléséről van szó, tehát a vonatkozó képzés és továbbképzés is **újszemléletű** kell, hogy legyen. Legfontosabb jellemzői: **alkalmazásorientált, felhasználóbarát, több tudományág több tantárgyát rendszerszerűen szintetizáló, modulrendszerű...** és biztosítja a jövő oktatója számára az ismeretátadás és az ismeretszerzés korszerű kapcsolatrendszerének kiépítését biztosító **kompetencia-építési rutinját**.

Az 1990-es években - Nyugaton – jelentős - szerepet kapott az emberi erőforrások irányításában a kompetenciák irányából történő megközelítés. A kompetenciák fejlesztéséről szólva ki szokták emelni, hogy a képzés során **a cselekvő képesség, mindig egy-egy probléma megoldása kerül a középpontba többnyire oly módon, hogy a résztvevők korábbi tapasztalatait is hasznosíthassák**. A kompetencia-megközelítés gyakorlati megvalósulását a felnőttképzésen belül a szakképzés területén lehet igazán tetten érni, különös tekintettel a vállalati szakképzésre, ahogyan ezt már fentebb is említettem. Pozitív hatása a nyugati országok gazdaságában a versenyképesség területén erőteljesen megtapasztalható.

Napjaink hazai képzési rendjében egyaránt fellelhetők a régi és az új oktatási/képzési paradigma elemei.

Érdekes megfigyelni, hogy a nevelés/oktatás/képzés egyes képviselőinek egy része már egy jó ideje "nem megtanítani akarja a tanulót" erre vagy arra, hanem fő feladatának tekinti azt, hogy

"lehetővé tegye a tanulást" a tanulni vágyó/akaró egyéneknek, akiket persze mégis meg kell tanítani arra, hogyan tanuljanak, és akiket röviden és gyűjtőszóval "tanulók"-nak nevezünk, legyen szó gyerekekről, vagy felnőtről. Ezt tapasztalhatjuk a modern távoktatást szervező intézmények és az elektronikus taneszközök gyártók és alkalmazók munkájában. Eközben a pedagógus- és oktató társadalom nagy része „békésen” folytatja munkáját a régi gondolkodásmód jegyében és a régi módszerek segítségével, azaz a régi permanens paradigma szerint.

Az elektronikus tanulás előtérbe kerülése. Az elektronikus tanulás révén megjeleníthető képzéseknek is mindig *az egyes embert kell a tanulási folyamat középpontjába helyezniük*, mindig az egyes emberre kell, hogy fókuszáljanak a tanulás irányítói, azaz mind a tananyagok készítői, mind a tanulás támogatói, vagyis a tutorok.

Az elektronikus tanulás, azaz az e-learning - ami alatt az elektronikus eszközök által hordozott új oktatástechnológia és lassan már egy évtizede a világháló használata is értendő, nem csak a hagyományos tankönyv képernyőről leolvasható változata! - **hozzá fog járulni a tudáspiac fejlődéséhez, oly módon, hogy új és kiegészítő választ ad a felmerülő új szükségletek kielégítésére. Egy új megoldási mód lesz, amely nem válik az ismert képzési formák egyedüli helyettesítőjévé** - mondják sokan.

Közhelynek számít már jó ideje, hogy a tudás felezési ideje egyre dinamikusabban csökken. Napjaink - tudásalapú gazdaságának - vállalatai komoly beruházásokat eszközölnek annak érdekében, hogy kutassák és/vagy fejlesszék az újabb és újabb ismereteket, annak érdekében, hogy újabb termékekkel léphessenek a piacra, hogy a régieket hatékonyabb módon állíthassák elő, röviden, hogy fennmaradhassanak és versenyképesek legyenek. Akik pedig ebben a **tudásgazdaságban** dolgoznak, alkalmazkodnak a fentiekhez: új ismereteket hoznak létre meglévő tapasztalataik alapján, vagy/és folyamatos továbbképzésekben vesznek részt. Mivel a formális oktatásra berendezkedett oktatási rendszer nem mindig képes ezen ismeretek fejlesztésére, maguk *a vállalatok dolgozzák ki saját kompetencia-alapú képzési rendszereiket.*

Szerintem nem véletlen, hogy az elektronikus tanulás éppen ezen a területen vált leggyorsabban ismert és elismert képzési formává az elmúlt évek Nyugat európai gyakorlatában, követve persze az Egyesült Államok 1990-es évekbeli példáját.

Az e-learning kutatói szerint **az e-learning nem szorítja ki teljességgel a tanár-diák közötti fizikai jelenléttel járó ún. jelenléti oktatást/képzést, illetve képzési szakaszokat sem pedagógiai, sem gazdasági vonatkozásban.** Hiszen sokszor éppen a személyes találkozások, vagy az ún. tutorral töltött, konzultációs időszakok biztosítják a legjobb hatékonyságot a távképzésben is (!) és adnak lehetőséget az önálló, egyéni tanulási szakaszok finom összekapcsolására. Továbbá, az új technológia alapú képzési megoldások - a kezdeti elképzelésekhez viszonyítva - nem is minden esetben feltétlenül gazdaságosak.

Persze, **olyan szituációk is előfordulnak** és lehetségesek a jövőben is, amikor **az e-learning során, azaz az elektronikus eszközökkel folytatott tanulás folyamatában nem találunk sem fizikailag is jelenlévő, sem fizikailag elérhető tanítót, azaz tutort.** Arra a "letisztított" formára, az elektronikus eszközökkel történő tanulás azon szituációjára utalok itt, amikor az eredményes **tanulás nem igényli a személyes tanuló-tanító kontaktust.** Ilyen - külön kategóriát alkotó - tanulási eseteket találhatunk a ún. eljárás jellegű ismereteket átadó kurzusok során (például kezdetben CD-ROM segítségével) az informatika, a bürokratika/irodatechnika, a számvitel és könyvelés stb. területén. Továbbá ezt a lehetőséget használják ki az intranet hálózati alkalmazások során a közigazgatásban, az államigazgatásban és főleg a nagyvállalati továbbképzésben stb.

Megjegyzés:

Nagyon sokan kizárólag erre az ún. letisztított elektronikus tanulási formára gondolnak az e-learning elnevezés hallatán.

Szerintem ma már ez a fogalom leszűkítését jelenti, hiszen többről van szó. Az e-learning ennél sokkal tágabb fogalom, a felhasználás - már napjainkban is egyre jobban kivehető - lehetőségeiről nem is beszélve.

Mindazonáltal jó tudnunk, hogy Nyugaton, ott, ahol a vállalati szakképzés már korábban nagy lendületet vett, kezdetben szintén ezt a változatot alkalmazták nagyon sokan.

Köztudott, hogy az információs és kommunikációs technológiák nyújtotta lehetőségek *naponta megújuló termelési technológiákat gerjesztenek*. A gazdaságilag fejlett országokban már jó 20-30 éve ismert volt az a jó szakmunkás, aki úgy 40 éves kora körül 5-6 szakma birtokosának mondhatta magát. Az utóbbi 10-15 év technológiai fejlődése ott is új követelményeket támasztott mind a munkavezetőkkel, mind a szakmunkásokkal szemben. Nevezetesen: a termelés versenyképessége naprakész tudást igényel mindenkitől. A humán erőforrás fejlesztők nem véletlenül "csaptak le" az e-learning első megjelenési formájára, erre a fentiekben általam is említett ún. letisztított formára.

Alkalmasnak találták arra, hogy 1-2-3 napos, munka közben (!), vagy munka helyett (!) elvégezhető tanfolyamokon - helyi hálózati megoldással, nevezetesen intranet segítségével - képezzék át dolgozóikat, biztosítva számukra az újabb és újabb kompetenciák kiépítését.

A vállalati stratégiaként megjelenő e-learning-es képzés felelősei ugyanakkor hamar rájöttek arra is:

- hogy az e-learning-es tananyag hatékony **pedagógia nélkül fölösleges pénzkidobás,**
- hogy **a dolgozó meglévő tapasztalatára kell építeni és**
- hogy **nem minden helyzetben elegendő az ún. "letisztított" elektronikus tanulási forma,** tehát
- hogy **alkalmazni kell a kevert, azaz a tutorálással kibővített elektronikus tanulási formát.**

Bizonyára sok hasonló ajánlatot fogunk találni a felnőttképzés és az idősök tanulási programjai között a jövőben mifelénk is. A felhasználás ezen területeit persze nem lehet receptszerűen megadni. Úgy gondolom, hogy a piaci haszonszerzés - beláthatatlan - területeiről senki nem"adhat előrejelzést.

Mindazonáltal nem könnyű a helyzete az eddigi hagyományos képzést ismerőknek, sem a tanulóknak, sem a tanítóknak, hiszen meg kell tanulniuk az **új tanulási környezetben** új stratégiával és új módszerekkel tanulni, illetve "tanítani".

A fejlettebb nyugati országokban, így Európában is, felnőtt már egy olyan fiatal felnőttekből álló társadalmi réteg, amely munkavállalóként is új viselkedési formákat mondhat magáénak. Igényes, hozzáértő a családi multimédia használatban, munkahelyén pedig tudatosan szeretné továbbfejleszteni saját kompetenciáit. Nálunk most alakul ez a fiatal felnőtt réteg, amely már legalább a szórakoztató elektronikában járatos. Segíti-e őt ez az ismeret az új technológiákkal történő tanulásban? tehetjük fel a kérdést. Bizonyára, de helyzete nem könnyű, nincs még kellő gyakorlata. De nem könnyű a jövőbeli tanároknak, az oktatóknak, a képzőknek sem megtalálni a saját helyüket az új technológiák nyújtotta **tananyagkészítési folyamatban,** kidolgozni azokat az új és konkrét pedagógiai és andragógiai módszereket, amelyeket a **távolság és a gépi kapcsolattartás** - kihívásként - eléjük, elének tár.

A következő kérdés lehet persze az is, van-e már kellő számú és minőségű elektronikus tananyag Magyarországon? Én úgy gondolom, hogy az erőfeszítések ellenére nincs. Ahhoz, hogy legyen és optimális módon kerüljön hasznosításra a tanulók által, még nagyon sok a tennivaló. Például teljes átértékelésre szorul mind az oktatást/képzést végzők, mind pedig az oktatásban/képzésben részt vevők új szereposztása. Talán egyszerűbb a helyzet azokon az új területeken, ahol eddig nem is

folyt képzés. Ki tudja? Mindenesetre **a holnap képzése igényesnek tűnik. Valóban?**

- Igen, mert más lesz!
- Igen, mert a fogyasztói társadalomban élő ember általános igényei megjelennek a képzés területén is.
- Igen, mert az információs és kommunikációs technológiák jelenlegi fejlődésével az emberiség belépett abba a korszakba, ahol az egyénnek - ha nem is folyamatosan - de időről időre tanulnia, képeznie kell magát, azaz **az embereknek egész életükben tanulniuk kell.**

A hagyományosan ismert tanár-diák, vagy diák-tanár **kapcsolatok egy része virtuális kapcsolattá alakul.** Ami régen a közvetlen tapasztalatoktól függött és egyetlen tanártól vagy oktatótól indult ki, most beépül az elektronikus tananyagba, és közkinccsé válik, de legalábbis nagyobb tömegek hasznosíthatják, mint korábban. Ezért a tapasztalatok átadásának minden elemét pontosan végig kell gondolni tekintettel az új formára törések és ugrások nélkül! A **tananyagkészítés** során előre fel kell építeni a lehetséges szituációkat úgy, hogy a régről ismert szemtől-szembeni diák-tanár, tanár-diák kapcsolat vonatkozó tapasztalatai átkerülhessenek a virtuális kapcsolattartásba. A tárgyiasult tananyagon kívülre eső diák-tanár vagy tanár-diák **kapcsolatok** további része szintén módosul a tanítási-tanulási folyamat megváltozott irányítástechnikájának, azaz oktatástechnológiájának megfelelően. Ez az irányváltás - megítélésem szerint - pozitív lesz/lehet, amennyiben maximálisan szolgálja ki a tanuló egyén személyes igényeit.

A tanulónak, aki képzésben akar részesülni, szintén meg kell tanulnia a kapcsolattartás új formáját. Az új tanulási formákat és az új tanulási eszközöket a tanuló lassan kezdi már igényelni is. Miért ne tanulhatna az új elektronikus eszközök segítségével, ha egyéb célokra már tudja használni az effajta eszközöket, például a munkahelyén vagy otthon? Ha pedig tandíjat fizet, a pénzéért miért ne kaphatna korszerű taneszközt, azaz "megfelelő árút"?

Nyugaton **a fogyasztói társadalomban élők általános emberi igényei** már korábban megmutatkoztak a képzés területén is. Ezt jelzi például a távoktatási intézmények erőteljes fejlődése a '90-es évek első felében. A képző szervezeteknek alkalmazkodni kellett, hogy kielégíthessék - először a CD-ROM-mal, majd pedig 2000 körül az Internettel - a tanulni akarók igényét. Az olyan **francia vállalatok** esetében például, ahol korábban nem volt szervezett szakmai továbbképzés, ma már természetes, hogy **az intranet segítségével kiépített vállalati képzés kerül bevezetésre.** Fatális tévedés lenne - írják a francia szakírók - ha nem vennék észre, hogy az új technológiák biztosította teljesítőképesség révén **a képzés végleg kilép abból a korból, ahol a kínálat volt a meghatározó és belép a kereslet vezérelte új képzési korszakba.** A vállalatnak is alkalmazkodnia kell az egyre igényesebb kereslethez, munkavállalói hoz, akik saját kompetencia-tökéjüket teljesen önálló stratégiával kívánják már maguk is fejleszteni. És minálunk?

Nekem úgy tűnik, hogy a napjainkban jelentkező elégedetlenségi hullám bizonyos felnőtt képző intézmények munkájával szemben - talán - éppen ennek az igényes tanulói társadalomnak a megjelenését jelzi. Hasonló jelenségekkel lehetett találkozni például Franciaországban az 1960-as évek végén.

Akik az e-learning felé veszik az irányt, új, a "távolság" fogalmával kompatibilis pedagógiai megközelítéseket kell, hogy megalkossanak tanítóként vagy tanulóként egyaránt.

Tanítóként válogathatnak a lehetőségek között: egyrészt bekapcsolódhatnak egy-egy **tananyagkészítő** csapat munkájába, másrészt **a gép közbeékelődésével létesített új kapcsolati forma/formák kiépítését sajátíthatják el,** annak minden kommunikációs következményével. De ha valaki továbbra is a szemtől-szembeni, jelenléttel járó kapcsolat híve, annak is lesznek - de új! - feladatai. Újfajta **tutori** feladatok elsajátítására is gondolnunk kell. A kereslet igényeit az oktatásnak/képzésnek is ki kell elégítenie!

Az alábbiakban az e-learning-en belül egyetlen területre szeretném felhívni a figyelmet, ahol erőteljes kompetencia-váltásra kell, hogy sor kerüljön a közeljövőben:

Milyen kompetenciákkal rendelkezék az oktatás-/képzésfejlesztő az elektronikus tanulás területén?

Mindenekelőtt rendelkeznie kell **oktatástechnológiai felkészültséggel**.

Az oktatás-/képzésfejlesztés olyan feladat, amelyet még ezután kell "kitalálni" és amelyet szintén tanulni kell majd. Magyarországon vannak tanfolyami képzések, ahol a hagyományos távoktatás tervezését és szervezését el lehet sajátítani, de modern oktatás-, illetve képzésfejlesztőket képző kurzusról még nincs tudomásom.

Mit kell tudni egy képzésfejlesztőnek?

Tudnia kell: mit, miért és hogyan lehet elektronikus tanulásra feldolgozni; milyen formát kell alkalmazni; hogyan történik a tanulási folyamat nyomon követése; milyen az ellenőrzés-értékelés rendszere; melyik eszközt lehet a legjobban alkalmazni a képzés-adott pillanatában; milyen az egész képzési folyamat és lehet-e egyáltalán képzésről beszélni, stb.

Részletesebben:

- Tudnia kell létrehozni egy olyan rendszert, amelyben egyszerre lehet és kell egymásba illeszteni, és azonnal működtetni a tartalom- és a multimédia eszközök sajátosságait, mindezt egy, a tartalom által meghatározott forgatókönyvszerű megjelenési formájában.
- Ez nem úgy történik mint régen, hogy van egy előtervezés és majd utána jön a kivitelezés. A gyors spirális mozgásnak megfelelően egy ismétlődő folyamatról van szó, és nem a hagyományos lineáris módon történő tervezésről és szervezésről. Minek köszönhető ez az újszerűség? Először is az új technológiák nyújtotta lehetőségeknek, amelyek egy része a pedagógiai módszerek területén beépülhetett a tananyagkészítés rendszerébe már korábban is, másodsor a forgatókönyv szerinti gondolkodási módnak.
- Olyan tanulásirányító rendszerben kell tudnia gondolkodni, amely a képzés során folyamatosan generálódik és távolról vezérelhető. Arról a többletről van szó, ami lehetővé teszi, hogy a tanuló számára megvalósulhasson a tanulás individualizálása, a tanulás egyéni ritmus és igény szerinti személyre történő lebontása. A hagyományos tanítók ugyanis máshoz vannak szokva: a csoportos oktatáshoz szokott tanár például a vele szemközti csoportot automatikusan és szinte tudatalatti módon figyeli és észleli a legapróbb reakciókat is, hiszen azok nem verbális jellegűek, elég egy kézmozdulat, egy apró fintor stb. ahhoz, hogy a tanár észlelhessen, ki és mennyire érti, vagy nem érti az anyagot, ki unja már az egészet, és kimaradt le a csoport feldolgozási színjétől. A hagyományos tanulásirányítás során a tanár képes arra, hogy egyszerre irányítsa a csoportot és az egyént is. Ez nem így megy a távirányításban, sem pedig az előre gyártott tananyagok készítés során. Meg kell szabadulni az osztálytermi automatizmusoktól. Csak akkor válhat az elektronikus eszközökkel szervezett oktatás hatékony tanulási-tanítási formává - írják a szakírók Nyugaton - ha a tanulásirányítás megbízható és objektív eszközökkel felvértezve képes alkalmazkodni az egyénnek, azaz mindig annak az egy tanulónak a sajátos tanulási stratégiájához, módszereihez, aki éppen az eszközökkel tanul.
- Képesnek kell lennie arra, hogy csapatban tevékenykedjen, hogy csapattal dolgozzon együtt. Az elektronikus tananyagkészítés nem lineáris koncepció készítés, ott nincs olyan, hogy először külön megtervezzük és majd külön kivitelezük - ahogyan már fentebb is említettem. Az elektronikus eszközkészítés sajátja az egyidejű közös gondolkodás. Az információtechnikai oldalról felmerülő megszorításokat azonnal be kell építeni az eszközök koncepciójába. Egy on-line pedagógiai feladat megtervezése például teljességgel elképzelhetetlen a lehetséges javítási változatok helyének és módjának adott pillanatban történő végiggondolása és beépítése nélkül. A technikai kivitelezés kapacitása, és azok az elképzelések, amelyeket a navigációban, a környezetbarát megközelítésben, a grafikai

megjelenítésben elhatározunk, alapvetően befolyásolják magát a pedagógiát.

- Ebben a tervezési-szervezési fázisban fogalmazódik meg a képzés általános összefüggéseinek a kerete. Egy erősen összefonódott hármass jelenségről van szó: gazdasági, műszaki és pedagógiai jellemzőkkel ellátva. Ha ez a három nem egyszerre indul és vonul végig a koncepció kidolgozásának első percétől, akkor hol egyik, hol másik tér el a helyes iránytól, lóg ki a sorból, felborul az egyensúly.
- Továbbá gyakran igen eltérő kultúrájú és mentalitású emberek kerülnek be egy-egy teambe. Az egyik szakma nehézségeit nem mindig értik meg a többiek. Az eltérő gondolkodási mód és az egymástól nagyon távol eső szakmai hivatkozások csak súlyosbíthatják a más esetekből ismert csoportmunkát. A csapat tagjai munkájának összehangolása és irányítása a képzésfejlesztőre vár.
- A bizonyos műszaki/információtechnikai szint elsajátítása elengedhetetlen tulajdonság a fejlesztő esetében. Ezzel ma még kevesen rendelkeznek. A jó műszaki színvonal azért szükséges, hogy belülről tudja kezelni technikus kollégái működését és az ő nehézségeiket.

Összegezve a fentieket:

A különböző természetű **feladatokat összefogni**, közös **rendszerben tevékenykedni** (tekintettel a tartalomra és a multimédia eszközökre), olyan távolról vezérelhető **tanulásirányító rendszerben gondolkodni**, amely a képzés során folyamatosan generálódik és minden egyes tanulóra figyel, **team-ben dolgozni** és **rendelkezni** a koncepcióhoz szükséges elengedhetetlen **műszaki ismeretekkel**, **ezek azok a kompetenciák**, amelyekkel egy elektronikus képzésfejlesztőnek (tervező-szervezőnek) rendelkeznie kell.

Elektronikus tanulás - távoktatás

Napjainkban a távoktatás kifejezés használóinak - talán nagyobbik köre - egyenlőségjelet tesz az e-learning és a távoktatás közé. A fogalomnak ez a tartalma - bár terjedőben van - erőteljes leszűkítést jelent.

Az elektronikus tanulás fogalma sokkal tágabb, mint a távoktatás fogalma. Szerintem minden elektronikus eszközzel működtetett távoktatás nevezhető e-learningnek is, de nem minden e-learning távoktatás!

A XX. század 60-as éveitől világszerte erőteljesen fejlődő távoktatás - pedagógiai, andragógiai és rendszerszervezési szempontból is - óriási utat tett meg. Legfontosabb jellemzője és meghatározója a **távolság** ma is megmaradt. Alapvető távolságot jelent a tanuló és a tanító közötti **tér- és időbeli távolság, de sok más - nem kevésbé fontos - (kulturális, szociális stb.) távolsági jellemzőt is ismerünk, amelyek legyőzésére a ma és a közeljövőben kifejlesztett új információs és kommunikációs technológiák valóban a legalkalmasabbak.**

Az információtechnika fejlődése az 1990-es évek közepe körül érte el azt a szintet, amely alkalmas - a hálózaton keresztül - az oktatási folyamat kommunikációs és interaktív lépéseinek a valós időben történő megvalósítására.

Az elektronikus tanulás felhasználási területeiről

A felhasználás szempontjából az elektronikus tanulás *három területe* már ma is elkülöníthetőnek látszik a számomra, amennyiben teljes képzési rendszerként, képzést kiegészítő eszközként és önálló tanulási módként is kezelhető. Legyen szó bármelyik területről az alábbiak közül, mindegyik új kompetenciák kiépítését fogja igényelni.

1. Oktatási/képzési forma

Önálló rendszer, amennyiben *oktatási/képzési formaként* működik.

Ilyenek például az új technológiák felhasználását biztosító modern **távoktatási rendszerek**, azaz a távoktatási szervezetek, vagy az **önállóan működő virtuális egyetemek**, a konzorciumokban szervezett Internetes vagy virtuális kampuszok stb.

Ide lehet sorolni az összes - didaktikai szempontból zárt rendszerű - továbbképzési formát, akár munka mellett, akár munka helyett, azaz munkaidőben a munkahelyen történik, továbbá a tanfolyami és vállalati képzések sokaságát stb.

2. Oktatási eszköz

Önálló oktatási (tanítási és/vagy tanulási) eszközként kezelhető, amely

2.1. beilleszthető a jelenléti oktatásba/képzésbe, például:

- ha Internetes forrásokra összpontosított tanulási környezet felhasználására gondolunk, de oktatói irányítás mellett. Főleg a felsőoktatást jellemzi.
- ha kiegészíti a tanár/oktató munkáját,
- ha a tanuló egyéni tanulási szakaszait támogatja,
- ha a vizsgára való felkészülést gyakoroltatja a tanulóval,
- ha vizsgáztatás céljából készül,
- ha teljes tantárgyak vagy modulok oktatásának kivitelezésére alkalmazzuk és így illesztjük be egy nappali vagy tanfolyami képzés egészébe stb.

Megjegyzés: Ez utóbbiak készítése történik leggyakrabban a felsőoktatásban és a szakképzésben napjainkban Magyarországon.

2.2. **csak az önálló, felfedező egyéni tanulást szolgálja.** Oktatási céllal készül. Felhasználása során kapcsolódik, vagy nem kapcsolódik oktatási rendszerhez.

Megjegyzések:

- A rendszerelméleti megközelítés a 2.1. esetében (kivételt képez a legelső változat) számol egy - az eszközhöz képest külső - működő oktatási/képzési rendszerrel, a 2.2. esetében nem vesz figyelembe külső "kényszerítő" rendszert, csak a saját rendszere szerint irányít.
- Mindazonáltal lehet szó egy és ugyanazon eszközről a 2.1. és a 2.2. esetében. Ki vételt képez itt is a 2.1. első megoldása.
- Bár mindkét esetben a felhasználás irányából közelítek és az "eszköz"-jellegét szeretném kihangsúlyozni, fontosnak tartom megemlíteni, hogy mindegyik esetben komplex belső módszertanra épülő, több tanítási és tanulási módszert ötvöző, új technológiákat felhasználó eszközre és oktatástechnológiára gondolok, és nem egyszerű ún. illusztrációkra vagy kiegészítőkre. Ez utóbbiak készítése természetesen bármi kor lehetséges.

3. Önképzési .eszköz

Az önképzés informális és non formális eszköze.

Célja az önként vállalt egyéni tájékozódás, kutatás, tanulás. Maguk az eszközök nem oktatási/képzési céllal készülnek!

Az elektronikus eszközök felhasználása esetén az egyén ösztönös, vagy tudatos, de mindenképpen **egyéni ambíciókkal közelít** ezen új technológiákhoz tartozó eszközökhöz és **egyéni keresési, vagy tanulási módszerekkel dolgozza fel** a talált információkat és mindezt iskolarendszeren, illetve képzési szervezeteken kívül vagy azokkal párhuzamosan teszi. Ide már felsorolni sem lehet a jó ideje hasznosított számítógépes programokat, játékokat, CD-ROM-os alkalmazásokat, és a véget nem érő lehetőségeket nyújtó Internetes forrásanyagot stb.

Megjegyzés:

Sokan határtalan lehetőséget látnak az elektronikus tanulás e tág értelemben vett felhasználási területében.

Szerintük:

Az elektronikus tanulás az egyéni, önálló tanulás új technológiákkal történő megvalósulását jelenti tekintet nélkül arra, hogy mi a tanulás célja, vagy arra, hogy kapcsolódik-e az egyén tanulása valamely oktatási vagy képzési szervezetirányító, támogató munkájához.

Legyen szó bármelyik felhasználási területről, az elektronikus tanulás jelentősége ma még felmérhetetlen az egész életen át tartó tanulás szellemisége elterjedése és elterjesztése folyamatában.

Összegzés:

- A kizárólag gép közvetítésével kialakított ember-ember kapcsolat **nem minden esetben elegendő** a tanuló gyermek vagy felnőtt ember képességei és **kompetenciái fejlesztéséhez**.
- Az e-learning szakemberei a jól tervezett és szervezett **elektronikus tanulási folyamatba beiktatandónak** tartják - elméletileg és gyakorlatilag is! - a tanuló-tanító szemtől-szembeni fizikai találkozásait, azaz **a jelenléttel járó képzési szakaszokat!**
- Jól látható, hogy **a távoktatás kifejezés tartalma** napjainkban **módosul**. E tartalmi átalakulás teljes mértékben követi az elektronikus eszközök és az Internet-használat - oktatáson belüli - sebességét, minek következtében - más országokban is és nem csak nálunk! - kevert szóhasználattal lehet találkozni.
- Én magam modern, azaz elektronikus eszközökkel végzett távoktatásról szólok jelen tanulmányban, megkülönböztetésül a hagyományos oktatási/képzési eszközökkel szervezett „hagyományos távoktatástól”.

A fenti megkülönböztetésre - mindazonáltal - csak néhány évig lesz esetleg szükségünk. Az Internet mindennapossá válásával először a "távoktatás" fogalom, később pedig az "elektronikus" jelző tűnik/tűnhet majd el a szóhasználatból. És akkor mi marad? Meglátjuk...

Mit várunk az e-learning-től?

A jövőben komoly szerepet szánunk az elektronikus tanulásnak, mind a gyermekek, mind a felnőttek tanulásában.

- A minőségileg biztosított, megváltozott tanulási környezet minőségi javulást, gyorsabb és hatékonyabb tanulást eredményezhet.
- A hagyományos és a modern oktatási elemek optimális kombinációja révén jelentősen átalakulhat a tanulás időszerkezete, kimutatható lesz az időmegtakarítás.

- A jó elektronikus tananyag miközben megfelelően vezérli az egyén munkáját és biztosítja a tanuló számára, hogy saját ritmusának megfelelően dolgozzék, rendelkezik olyan eszközökkel is, amelyek ránevelik az egyént az egyre önállóbb munkavégzésre, az önálló kompetencia-építésre.

Mit vár el az e-learning a tanulótól (a gyermektől és a felnőttől egyaránt)? Bizonyos fokú önállóságot és nagyfokú felelősségvállalást.

Jegyzetek:

- (1.1.) Kompetencia = 1. illetékeség, jogosultság 2. szakértelem 3. (nyelvt.) az anyanyelvi rendszer, a grammatikai szabályok és annak ösztönös ismerete, Lásd: Bakos Ferenc: Idegenszavak és kifejezések kézisztára, Akadémiai Kiadó, Bp., 1994.
- (1.2.) Kompetencia = latin, alkalmasság, ügyesség: alapvetően értelmi (kognitív) alapú tudatosság, de fontos szerepet játszanak benne motivációs elemek, képességek, egyéb emocionális tényezők. Az énejlődés fontos összetevője a gyermek számára annak tudatosulása, hogy folyamatosan bővül azon környezeti tényezők köre, amelyeket befolyásolni tud. /.../ A címszó szerzője: Vajda Zsuzsanna. Lásd: Felnőttoktatási és -képzési lexikon, Magyar Pedagógiai Társaság, OKI Kiadó, Szaktudás Kiadó Ház, Főszerkesztők: Benedek András, Csoma Gyula, Harangi László, Budapest 2002., 568 p. 301.p.
- (2.) Kovács Ilma: *Új út az oktatásban? A távoktatás*, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem és a Professzorok Háza közös kiadványa, Budapest, 1997., 264 p. (4. rész: A tanuló és a távoktatás 101-122. p.; 5. rész A tanító és a távoktatás 123-140. p.)
- Figyelem!*
E könyv, mint a távoktatás egyetlen magyar nyelvű monográfiája jelenleg csak interneten érhető el, mindazonáltal bárki által ingyen le is tölthető:
www.lib.bkae.hu/tavoktatas.html
A könyv második papíralapú kiadását az OKKER Kiadó 2004 végére tervezi.
- (3.) Források: Guy Le Boterf: De la compétence à la navigation professionnelle (A kompetenciától a szakmai helykeresésig), Les Éditions d'Organisation, Paris, 1997., 294 p.
 Guy Le Boterf: Pour une définition plus rigoureuse de la compétence, Le Monde. 1997. július 2.
- (4.1.) Know-how: hozzáértés, szakértelem, mit-hogyan, technikai tudás, Ország László: Angol-magyar kézi szótár, Akadémiai Kiadó Bp., 1991.
- (4.2.) Know-how, angol = tudni hogyan: olyan képességek és készségek, melyek birtokában az egyén meg tudja oldani az adott problémát anélkül, hogy figyelmét a problémával kapcsolatos elméleti ismeretre, tudományos alapokra összpontosította volna. A címszó szerzője: Harangi László = Lásd: Felnőttoktatási és -képzési lexikon, Magyar Pedagógiai Társaság, OKI Kiadó, Szaktudás Kiadó Ház, Főszerkesztők: Benedek András, Csoma Gyula, Harangi László, Budapest 2002., 568 p. 295.p.
- (5.) Forrás: Dr. Ethel Milkovits (szakértő és nemzetközi koordinátor) összeállításában és szerkesztésében a DACUM alapú képességfejlesztésről készült dokumentáció, készült Bereczki Ferenc igazgató /DRMKK/ gondozásában, fordította Dr. Harangi László, Debrecen, 1996. július 2.
- (6.) Kompetencia-alapú képzés (competency-based training - CBT): az a képzés, amelynek tananyagát és folyamatát, valamint tanítását adott munkakörök betöltéséhez szükséges, a tanulókkal előre ismerttetett ismeretek, készségek és beállítódások együtteseinek (kompetenciáknak) kialakítása érdekében rendszerelvéen terveznek és építenek fel. A

kompetencia-alapú képzések esetében a tapasztalatok szerint nagyobb a fogadókészség a gazdaság részéről. Ennek oka, hogy a tanítási-tanulási folyamat tervezése biztosítja egyrészt azt, hogy a képzésben résztvevők az adott munkakör szempontjából legfontosabb kompetenciákat sajátítsák el, és az elsajátítás szintje olyan legyen, hogy a munkakör feladatait a végzett hallgató további begyakorlás nélkül el tudja látni. Másrészt pedig azt jelenti, hogy a képzés tervezése során csak az adott munkakör betöltéséhez szükséges kompetenciák (ismeretek –készségek - beállítódások) kialakítását veszik figyelembe. Így a képzés nem hosszabb a szükségesnél és gazdaságosabb. További előnye az alkalmazkodás a résztvevő haladási üteméhez. /.../ A Címszó szerzője: Kiszter István = Lásd: Felnőttoktatási és -képzési lexikon, Magyar Pedagógiai Társaság, OKI Kiadó, Szaktudás Kiadó Ház, Főszerkesztők: Benedek András, Csoma Gyula, Harangi László, Budapest 2002.,568 p. 301.p.

- (7.) Lükő István: Szakmai pedagógusképzés és továbbképzés, Magyar Felsőoktatás, 1998/4. 10-13.p.